

Joško Božanić
Komiža

DIJALEKTOLOŠKA MONOGRAFIJA JANNEKE KALSBECK O ČAKAVSKOM GOVORU ISTARSKOG SELA ORBANIĆI

U vremenu kada jedini znanstveni časopis za čakavsko narječje u Hrvatskoj "Čakavska rič" jedva uspijeva prikupiti nekoliko znanstvenih članaka za samo dva broja koliko ih godišnje publicira, u vremenu kada je terenski rad u istraživanju organskih čakavskih idioma gotovo posve zamro, došla mi je u ruke impresivna, i po volumenu, i po sadržaju, i po razini znanstvene obrade, monografija o govoru jednog malog istarskog sela: *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria* - poklon autorice, nizozemske dijalektologinje Janneke Kalsbeek.

Ova profesorica s Odsjeka za slavističke studije i opću lingvistiku Amsterdamskog sveučilišta započela je svoje istraživanje žminjskog dijalekta 1974. godine. Iz popisa literature njene monografije saznajemo za sljedeće njene dijalektološke radove: *O fonemskom sustavu čakavštine sela Orbanići kod Žminja* (Studies in Slavic and General Linguistics 2, 157-175, 1982.); *Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri* (SSGL 3, 247-264, 1983.); *Izvedeni nesvršeni glagoli u nekim čakavskim govorima* (Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja 14, 169-176, 1984); *Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri* (Zbornik za filologiju i lingvistiku 27-28, 313-320, 1984-85.); *Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa* (SSGL 10, 91-100, 1987.).

Ovaj rad, kako navodi autorica, potaknut je dugogodišnjim Projektom istraživanja slavenske akcentuacije što ga je inicirao prof. dr. Carl Ebeling na Odsjeku za slavističke studije Sveučilišta u Amsterdamu kasnih šezdesetih godina. U svojoj zahvali autorica posebno ističe doprinos profesora Ebelinga u početku njena istraživanja istarskih govora, zaslugu svoga mentora prof. dr. Frederika Kortlandta sa Odsjeka za deskriptivnu i komparativnu lingvistiku Sveučilišta u Leidenu, kao i prof. dr. Willema Vermera s odsjeka za slavenske jezike i književnosti Sveučilišta u Leidenu.

U uvodnom poglavlju ona raspravlja o *srpsko-hrvatskom dijasistemu*, uz usputnu notu (s obzirom na moguće terminološke nesporazume) o razlikovanju dijasistema kao jezičnog

totaliteta (*diasistem in its totality*), kad je riječ o genetskom identitetu jezika, i posebnih varijeteta (*varieties*) za koje upotrebljava termine: *standardni hrvatski*, *standardni srpski* itd., kad je riječ o tipološkom identitetu jezika. Unutar s-h dijasistema ona identificira narječja, među njima čakavsko narječje, a unutar njega razlikuje grupe dijalekata: 1. sjeverozapadni čakavski dijalekti (NWČ), 2. središnji čakavski dijalekti (CČ) i 3. jugoistočni čakavski dijalekti (SEČ). Potom govori o jezicima i dijalektima Istre gdje identificira šest grupa južnoslavenskih dijalekata (šavirinski slovenski, brkinski slovenski, istarski sjeverozapadni čakavski, središnji čakavski, jugoistočni čakavski i zetski štokavski) i tri grupe romanskih dijalekata (istro-romanski ili istriotski, venecijansko-talijanski, i istro-rumunjski). Grupu dijalekata *Istarski sjeverozapadno čakavski* dijeli na tri grupe: 1. *Buzetski čakavski*, 2. *Čakavski središnje Istre* i 3. *Liburnski čakavski*. Žminj s njegovom okolicom smješta u 2. grupu: *čakavski središnje Istre*. Autorica nabroja 86 naselja, s prosječnim brojem od po 28 stanovnika, koja sa Žminjom "čine Žminjštinu u lingvističkom smislu".

U okviru projekta istraživanja slavenske akcentuacije, što ga je, kako je rečeno, šezdesetih godina pokrenuo Carl Ebeling, nastalo je nekoliko značajnih slavističkih studija o čakavštini. Autorica nabroja sljedeće autore: H. Steinhauer - *Čakavian Studies*, Hag/Pariz 1973.; W.R. Wermeer - *Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišalj*, *Studies in Slavic and General Linguistics* 1, 439-472, 1980.); *Opozicija tipa 'živo/neživo' u množini u jednom čakavskom sistemu* (Omišalj), Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Referati i saopštenja 13/1, 275-288, 1984.; H.P. Houtzagers - *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Amsterdam, Rodopi, 1985; *On the phonology and morphology of the Čakavian dialects spoken on the island of Pag*, *SSGL* 10, 65-90, 1987.; E.Budovskaja i H.P.Houtzagers - *Phonological characteristics of the Čakavian dialect of Kali on the island of Ugljan*, *SSGL* 22, 93-109, 1993; H.P.Houtzagers i E.Budovskaja - *Nominal and verbal inflexion in the Čakavian dialect of Kali on the island of Ugljan*, *SSGL* 23, 143-166, 1996. Tom nizu istaknutih radova stranih slavista, dijalektologa, koji su proučavali čakavsko narječje u posljednje vrijeme, pripada i ovaj rad slavistice iz Amsterdama Janneke Kalsbeek.

U svom istraživanju istarskih govora ona je obuhvatila govore Žminjštine, ali njeno najobimnije i najznačajnije djelo monografija je o govoru Orbanića, malog sela, dva kilometra sjeverozapadno od Žminja.

Autorica navodi imena (njih jedanaest) svojih informanata rođenih u razdoblju od 1900. do 1946. Ona je bilježila njihova kazivanja povremeno od 1981. do 1984. a bilježila je i govor što ga je slušala prilikom svojih čestih boravaka u Žminjštini na ulici ili u polju pri radu, u svakodnevnom životu ovoga kraja. Svoje informante ona je ispitivala o njihovu životu, o radu u polju i o lokalnim običajima. Da bi umanjila utjecaj standardnoga hrvatskoga jezika na autentični organski idiom svojih informanata, autorica se obraćala njima njihovim govorom, izazivajući ih da ispravljaju njen izgovor. Iz tih razgovora nastao je korpus od stotinjak sati govora zabilježenih magnetofonom od čega je devedeset sati govora poslužilo za opis organskog idioma Orbanića.

Teoretsku podlogu svoga rada ona je zasnovala na teoretskim postavkama navedenog projekta (što ga je utemeljio Carl Ebeling) ostvarenim u djelima H. Steinhauera, W.R.

Vermeera, H.P. Houtzagersa i H. Steenwijka (*The slovene Dialect of Resia: San Giorgio*, Amsterdam 1992.). Svoju fonologiju govora Orbanića Janneke Kalsbeek utemeljila je na zasadama Praške fonološke škole, osobito na fonologiji kakvu su, polazeći od učenja Praške škole, razvili C. Ebeling (*Linguistics Units*, Hag 1960.) i F.H.H. Kortlandt (*Modelling the Phoneme*, Hag 1972.).

Deskripciju organskoga govora sela Orbanića Janneke Kalsbeek započinje poglavljem Fonologija unutar kojega raspravlja o vokalnom sustavu i o pojedinim vokalnim fonemima (mono-tonzima i diftonzima), o akcentima i kvantiteti, zatim o konsonantskom sustavu, o konsonantskim sekvencama i glasovnim promjenama u dodiru suglasnika.

U sljedećem poglavlju raspravlja o imenicama: govori o gramatičkim kategorijama imenica, o morfološkim alternacijama, o prozodijskim alternacijama, o deklinaciji imenica itd.

U poglavlju Pridjevi govori o gramatičkim kategorijama pridjeva, o nastavcima, o određenim i neodređenim pridjevima, o morfološkim alternacijama, o akcenatskim tipovima pridjeva, o komparaciji pridjeva.

U četvrtom poglavlju raspravlja o zamjenicama i brojevima, u petom o glagolima, u šestom o sintaksi. Sva su ta poglavlja vrlo detaljno razrađena, a na svakoj razini gramatičke analize autorica jezični izraz promatra inetgralno sa svih gramatičkih aspekata: fonetsko-fonologijskog, morfološkog, tvorbenog i sintaktičkog.

Slijedi potom sedmo poglavlje koje obuhvaća reprezentativne tekstove. Autorica u uvodu napominje da svi tekstovi koje navodi predstavljaju spontani govor njenih informanata koje je ona magnetofonom bilježila. S obzirom na praksu mnogih zapisivača usmene predaje da tekstove prilikom zapisivanja "popravljaju", da ih prilagođuju sintaktičkoj strukturi pisane riječi, ovaj zapis usmenoga govora sela Orbanići Janneke Kalsbeek utoliko je dragocjeniji. On predstavlja vjernu sliku usmenog kazivanja na jednom organskom idiomu malog istarskog sela, a njega kao takvog karakteriziraju sve odlike usmenoga izraza: elipse, anakolut, ponavljanje, izostavljanje, pauze itd. Uz to valja napomenuti da su svi tekstovi vrlo pažljivo i znalački akcentuirani što im daje posebnu dijalektološku vrijednost.

Da bi što vjernije predstavila izvorni organski govor Orbanića, autorica u tekstu ističe (kurzivom) importirane riječi (iz standardnog hrvatskog jezika) koje su se udomaćile u novije vrijeme pod utjecajem medija i suvremenog načina života. Od autentičnog magnetofonskog zapisa nije mijenjala ništa. Unijela je čak i svoja pitanja, koja je radi razumijevanja teksta ponekad postavljala informantima, a izdvojila ih je iz teksta zagradama i označila inicijalima svoga imena.

Prvi dio predstavljaju tekstovi koje je zapisala od svog najznačajnijeg informanta Nevenke Erman, rođene 1946. godine.

Ti tekstovi podijeljeni su u nekoliko grupa: 1. kućni poslovi, rad u polju, alati itd. (pečenje kruha, pravljenje sira, pravljenje pršuta, čuvanje hrane i pića, sadnja krumpira, kamin, košare, barili, vrste jela, drvene papuče itd.); 2. Tradicionalni običaji, religija, vjerovanja (religijski događaji, običaji vezani za smrt, krštenje itd.); 3. Priče i anegdote.

Drugi dio obuhvaća tekstove zabilježene od desetak drugih informanata. Tekstovi koji se ovdje navode također su raspoređeni po temama kao i u prvom dijelu. Janneke Kalsbeek nastoji okupiti ovim tekstovima kolektivnu memoriju jednog malog sela. Ona potiče svoje sugovornike da joj pričaju o svojoj seoskoj svakodnevici, o svojim poslovima u kući i u polju, o domaćim životinjama, o biljkama, o zanatima potrebnim za tradicionalan način seoskog života, o raznim umijećima i vještinama, ali otkriva i vremensku (dijakronijsku) dimenziju postojanja male organske zajednice: njeno sjećanje, njeno kolektivno pamćenje događaja i osoba te njenu fantastiku koja prekoračuje granice realnosti.

Slijedi osmo poglavlje u kojemu Janneke Kalsbeek na gotovo dvije stotine stranica ispisuje rječnik (*Lexicon*) govora Orbanića na temelju ovdje priloženih tekstova. Imenicama je u gramatičkom opisu označen rod. Deminutivi te pejorativi/augmentativi nisu posebne natuknice već se navode uz riječ iz koje su izvedeni (osim kada je promijenjeno temeljno značenje). Često su navedeni oblici u nekim kosim padežima jednine i množine, najčešće u genitivu. Zamjenicama navodi različite padežne oblike. Uz glagole naveden je glagolski aspekt. Imperfektivni i perfektivni glagoli posebne su rječničke jedinice.

Na kraju knjige prezentiran je popis literature, oko dvije stotine što knjiga, što članaka iz lingvističke i dijalektološke periodike. Navedene reference ove knjige pokazuju iznimnu upućenost Janneke Kalsbeek u relevantnu dijalektološku literaturu napisanu na hrvatskom jeziku i nude uvid u dijalektološku literaturu o čakavštini na stranim jezicima.

I na kraju, zaključnom besjedom ovog kratkog prikaza jedne dijalektološke - čakavološke monografije napisane na sjeveru Evrope, u Nizozemskoj, u Amsterdamu, a o govoru jednog malog sela, jedne male zemlje, htio bih naglasiti prije svega svoju fascinaciju znanstvenom energijom, obimom znanstvene aparature i znanstvene cizelacije svakog retka obrađenog teksta, skrupuloznošću u bilježenju i akcentuiranju magnetofonskih zapisa organskog idioma sela Orbanići, a bogme i obimom (608 stranica) ove knjige. Knjiga *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria* nizozemske slavistice Janneke Kalsbeek, profesorice Amsterdamskog sveučilišta, koju je objavila izdavačka kuća *Rodopi* u Amsterdamu 1998. godine, uključuje se u niz najznačajnijih rasprava o čakavskome narječju i njegovim govorima koje su u novije vrijeme napisali stranci kao što su C. Ebeling, W.R. Vermeer, P.H. Houtzagers, E. Bukovskaja, H. Steinhauer, G. Neweklowsky, H. Koschat i drugi.

Možda nije pretjerano reći da je u slavističkoj dijalektološkoj literaturi teško naći raspravu koja bi temeljitije i s više znanstvene akribije prikazala jedan organski idiom od djela Janneke Kalsbeek - njene dijalektološke monografije kojom je predstavila govor sela Orbanići u središnjoj Istri. Ovim djelom profesorice Odsjeka za slavističke studije i opću lingvistiku Amsterdamskog sveučilišta, organski govor jednog jezičnog mikrokozmosa (malog istarskog sela Orbanići koje ima 170 stanovnika) postaje jedan od najistraženijih lokalnih govora u slavističkom svijetu.